

<http://www.rada.kiev.ua> (29 грудня 2005). 16. Конвенція Ради Європи № 108 „Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру” [WWW документ]. URL <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/108.htm>. 17. Скулиш Є. Д., Прокоф'єва Д. М. Інформаційне кілерство: проблеми визначення поняття// Науковий вісник – К., 2007. - № 26. – С.87-95. 18. Верховна Рада України (18.02.1992). Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність” від 18 лютого 1992 р. [WWW документ]. URL <http://www.rada.kiev.ua> (11 березня 2011). 19. Верховна Рада України (26.12.2002). Закон України “Про контррозвідальну діяльність” від 26 грудня 2002 р. [WWW документ]. URL <http://www.rada.kiev.ua> (11 березня 2011). 20. Урсул А. Д. Путь в ноосферу (концепция выживания и устойчивого развития цивилизации). М., 1993. 21. Урсул А. Д. Переход России к устойчивому развитию. Ноосферная стратегия. М., 1998.

УДК 004.77:340:347.121.1:347.121.2:

ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ОСОБИ В ІНТЕРНЕТІ

Олександр Радкевич

Національна академія внутрішніх справ

Анотація: Розглянуто низку аспектів, пов'язаних з розвитком сучасного інформаційного простору. Схарактеризовано основні види немайнових прав особи. Висвітлено основні ознаки порушення особистих немайнових прав. З'ясовано особливості порушення немайнових прав в Інтернеті.

Summary: The article reviews several aspects related to the development of the modern information environment. Author determined the main types of moral rights of individuals. The main signs of moral rights. The features of moral rights infringement on the Internet.

Ключові слова: Інтернет, особисті немайнові права, соціальні мережі, персональна інформація.

У зв'язку зі створенням глобального інформаційного простору, основою якого є Всесвітня мережа та інші системи передачі даних, актуальності набула проблема захисту немайнових прав осіб в Інтернеті.

За останнє десятиліття до теми порушення немайнових прав особи зверталися вчені: В. І. Бобрик [4], Д. В. Горбась [6], Л. В. Малюга [9], Р. О. Стефанчук [20], Д. Д. Луспеник [8], І. В. Саприкіна [15], О. В. Синегубов [17], А. О. Церковна [22], Н. В. Устименко [21] та ін.

Проблеми правового захисту персональної інформації досліджувалися В. М. Брижком [5], О. А. Дмитренко [7], А. В. Пазюком [12], Е. М. Макаровою [10], В. В. Нахратовим [11], С. В. Сариним [16], А. М. Чорнобай [23] та іншими. Водночас поза увагою залишилися питання порушення немайнових прав особи в Інтернеті.

Інформація про людину з позиції права є її персональною інформацією. Адже поки є інформація про людину, вона належить до персональної інформації. У разі розміщення інформації персонального характеру в мережі Інтернет це призводить до її видозмінення й перетворення на персональні дані. Персональні дані більш спрощений варіант попереднього визначення. Це пов'язане з тим, що законодавство закріпило за ним більш вузьке коло інформації про особу. Правовий аспект персональної інформації обмежений територією конкретної держави. Територіальна приналежність користувачів Інтернету неодмінно позначається на їхньому правовому становищі. З огляду на це ми поділяємо думку А. В. Пазюка, який стверджує, що Інтернет дає змогу встановлювати безпосередній контакт між людиною, яка перебуває під юрисдикцією однієї держави, та між різними суб'єктами інформаційного обміну, що перебувають на території інших держав. Так складаються міжтериторіальні інформаційні відносини в мережі Інтернет [12, с. 20].

Оскільки інформація є головним елементом мережі Інтернет, то в процесі її отримання та використання необхідно особливо дбати про дотримання відповідних юридичних норм та процедур. Зокрема згідно з законодавством України, її не можна використовувати в незаконних цілях, таких, як посягання на права й свободи людини та громадянина, закликів до війни, розпалу расової, релігійної та політичної ворожнечі, вчинення терористичних актів, закликів до незаконної зміни конституційного ладу тощо.

З огляду на це забезпечення належної охорони й захисту персональних даних у мережі Інтернет потребує створення дієвого механізму правового регулювання відносин, що виникають між користувачами мережі Інтернет. Водночас застосування локальних правових норм до таких відносин без врахування законодавства інших країн є неефективним [24, с. 176].

Автор обрав за мету з'ясувати особливості порушення немайнових прав особи в Інтернеті. Такі порушення спричинені тим, що зміни соціального розвитку та пов'язаного з ним прогресу чи регресу далеко не завжди узгоджуються з соціальним статусом індивіда. Суперечності між потребами і соціальними

засобами їх задоволення, так само як і неузгодження статусу індивіда (освітнього, культурного), неминучі. Невідповідність соціального статусу індивіда часом провокує навіть замах на існуючий суспільний порядок [18, с. 465].

Збільшення обсягів інформації в суспільстві зумовило необхідність створення автоматизованих інформаційних систем збору, обробки, зберігання інформації, що полегшують процес роботи з нею. Були створені й глобально поширені Інтернет-ресурси, що пропонують широкі можливості для спілкування людей з спільними інтересами, хобі та світоглядом. Популярність Інтернет-ресурсів полягає в тому, що в мережі психологічно простіше спілкуватись, а ніж при особистій зустрічі. На цій основі нині створюються й активно розвиваються Інтернет-товариства. Деякі з них, зокрема соціальні мережі: MySpace, Facebook, Yahoo! 360, Flickr, Folk, Connect.ua та V Kontakte.ru тощо, відіграють важливу роль у житті сучасного суспільства, бо сприяють розширенню обміну інформацією.

Актуальність проблеми порушення немайнових прав особи в Інтернеті пов'язана зі значним зростанням кількості його споживачів. Згідно з останніми статистичними даними, у 2011 р. світова кількість споживачів Інтернет послуг порівняно з 2000 р. зросла на 100% (Табл. 1) [25].

Таблиця 1

СВІТОВЕ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ			
Регіони	Кількість користувачів Інтернету		%
	2000р.	2011р.	
Африка	4,514,400	118,609,620	5.7
Азія	114,304,000	922,329,554	44.0
Європа	105,096,093	476,213,935	24.7
Близький Схід	3,284,800	68,553,666	3.3
Північна Америка	108,096,800	272,066,000	13.0
Латинська Америка/Карибський басейн	18,068,919	215,939,400	10.3
Океанія/Австралія	7,620,480	21,293,830	1.0
Загалом	360,985,492	2,095,006,005	100.0

Охарактеризуємо й негативні прояви функціонування соціальних мереж, у яких розміщується інформація не завжди на користь осіб, зареєстрованих у даних мережах. Зокрема, останнім часом набуло поширення негативне в Інтернеті явище під назвою «тролінг» (створення та опублікування статей або повідомлень «тролей» – провокаційної інформації задля створення конфліктної ситуації), «флуд» (порожні балачки, повідомлення в Інтернет-форумах і чатах, що не мають ніякого розумового навантаження), «флейм» (обмін повідомленнями, які зазвичай включають особисті образи й мають на меті розпалювання суперечок). Водночас збільшилася кількість випадків використання Інтернет-ресурсів у кібершахрайстві, залякуванні, дискримінації, мережевому зломі, поширенні недостовірної інформації, втручання в особисте життя, сексуальні домагання за допомогою Інтернет-комунікацій, приниження гідності та честі людини, завдання шкоди діловій репутації, поширенні комп'ютерних вірусів тощо.

Наведемо основні ознаки немайнових прав. По-перше, ці права належать усім без винятку фізичним особам; по-друге, вони належать особам за законом; по-третє, належать фізичній особі до моменту її смерті; по-четверте, це – немайнові права; по-п'яте, вони є особистісними. Немайнові права особи охороняються Конституцією України. Зокрема, у ст. 3 вказується, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2].

Для визначення особистих немайнових прав звернемось до Р. О. Стефанчука, який визначає їх як юридично гарантовані можливості, що за законом належать кожній особі довічно і є немайновими та особистісними [20].

Зміст поняття «особисті немайнові права» варто, на нашу думку, розглядати у трьох аспектах: по-перше, як такі, що перебувають під захистом приватного права; по-друге, як публічне право, гарантоване Конституцією; по-третє, як права, захищені міжнародним правом. Зазначимо, що зміст особистих немайнових прав залежить не тільки від тлумачення вітчизняними судами, враховуючи й Конституційний суд, а й міжнародними. Так, тлумачення права на життя і свободу, яке перебуває під захистом Європейської

конвенції «Про захист прав людини і основних свобод» від 1950 р., здійснюється з урахуванням рекомендацій Європейського суду з прав людини [1].

Розглянемо основні види порушень немайнових прав, пов'язаних з Інтернетом. Відповідно до ст. 270 Цивільного кодексу України [3] до таких видів особистих немайнових прав належать:

– право на недоторканність особистого і сімейного життя частіше всього порушується в Інтернеті в процесі обміну інформації, яка складає приватний характер, тобто несе відомості щодо приватного життя особи та членів її сім'ї, на розголошення якої вона не надавала згоди. Це можливо декількома способами такими, як: сніффінг пакетів (всі пакети, отримані мережевою картою, пересилаються на обробку спеціальним додатком, який називається сніффер; у результаті зловмисник може отримати велику кількість службової інформації), IP-слуфінг (дія, коли зловмисник видає себе за санкціонованого користувача), підміна одержувача інформації «Man-in-the-Middle» (вид атаки, побудований на перенаправленні потоку інформації між двома машинами для перехоплення даних), комп'ютерні віруси (використання спеціальних програм для роботи на комп'ютері постраждалої особи, а також подальшого розповсюдження вірусів), добір паролів з метою доступу до конфіденційної інформації спеціалізованими програмами.

– право на повагу до честі, гідності та ділової репутації порушується в Інтернеті, як правило, в процесі спілкування в форумах, чатах, інших програмах обміну повідомлень. Дане право може порушуватись також з використанням персональних сайтів, засобів масової інформації, в яких наводиться недостовірна або неправдива інформація компрометуючого характеру. Поширення такої інформації знаходить своє відображення в порушенні честі, гідності та ділової репутації осіб, що проявляється через поширення персональної інформації через втручання в особисте і сімейне життя. Одразу зазначимо, що поняття «честь», «гідність» та «ділова репутація» досить подібні між собою. Вчений І. М. Рассолов має власне розуміння цих категорій. За ним «честь» можна розуміти як суб'єктивну оцінку особи. Гідність – це суспільна оцінка або загальна думка про якості, достоїнства чи недоліки фізичної або юридичної особи. «Ділова репутація» пов'язана з професійними, підприємницькими якостями суб'єкта. Діловою репутацією може володіти кожен учасник інтернет-відносин (будь-який громадянин), що займається господарською діяльністю, а також будь-яка юридична особа [13, с. 254].

На відміну від щойно сказаного, В. Підгородинський визначає поняття «гідність людини» як позитивну самооцінку конкретної людини [14, с. 93]. Окреслимо неоднозначність розуміння поняття «гідність», адже інші науковці такі, як О. В. Совгиря та Н. Шукліна, під «гідністю» розуміють «сукупність прав, свобод, реалізація яких дозволяє бути особистістю» [19, с. 145].

– право на свободу думки і слова та на вільне вираження своїх поглядів і переконань пригнічується та порушується, як уже згадувалось, у процесі спілкування і за допомогою сторонніх програм, сюди ж можна зарахувати і блокування особи в певних сервісах обміну повідомлень, чим порушується право на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Зазначимо, що за таких умов чималу роль відіграє суб'єктивний фактор, а саме «модератори», тобто користувачі, які мають більш широкі права порівняно зі звичайними користувачами на громадських мережевих ресурсах (чатах, форумах, ехоконференціях) та часом зловживають ними.

– право на особисте життя та його таємницю порушується в Інтернеті у публікаціях, статтях, інших інформації, згода на оприлюднення якої не надана. Така інформація може бути недостовірна або викривлена в негативному плані, що провокує зміну ставлення оточення до особи. Яскравим прикладом такої інформації є діяльність засобів масової інформації в Інтернеті, які розміщують фото, відео, аудіо матеріали про відомих людей без згоди представлених осіб. Наприклад, інформаційний вибух причинив сайт «wikileaks» [26], що оприлюднив секретну дипломатичну інформацію, яка стосувалась діяльності відомих політичних діячів сучасності.

Порушення права на інформацію в Інтернеті полягає в створенні перешкод збиранню, використанню та поширенню інформації. Право на вільне збирання інформації проявляє себе в вільному її пошукові, доступу, придбанні та накопиченні. Це означає можливість вільно зберігати й надавати інформацію задля висвітлення неправдивої інформації. Право на вільне використання інформації включає в себе можливість вільно її використовувати, створювати для задоволення своїх інформаційних потреб. Право на вільне поширення означає вільне розповсюдження інформації всіма доступними за законом способами. Принагідно зазначимо, що зловживання інформацією неприпустиме для інформаційного суспільства. Тому при здійсненні права на інформацію не повинні порушуватися державні, соціальні, громадянські, приватні, економічні та інші права й свободи. Порушення цих прав здійснюється під час хакерських атак (дія, ціллю якої є захват контролю над комп'ютером або рахунковою системою, її дестабілізація, чи відмова в технічному обслуговуванні), технічного спаму (вид атаки, коли комп'ютер бомбардують певними пакетами даних, що викликає пошкодження операційної системи), поширення комп'ютерних вірусів, сніффінгу пакетів, IP-слуфінгу та за допомогою Man-in-the-Middle (людина всередині).

Кожна людина розуміє по-різному ті права та обов'язки, що надаються їй і покладаються на неї державою. Неоднозначність у такому трактуванні норм і законів, а в деяких випадках – пряме нехтування зазначеними правами та обов'язками, спричиняє до появи правопорушень. При виробленні прав та обов'язків у суспільстві з'являються бунтарі, які тим чи іншим чином намагаються зламати систему. Особливої уваги, на нашу думку, в цьому ракурсі заслуговує інформаційне середовище, в якому відсутні правила поведінки і все зводиться до етично-морального аспекту користування мережею Інтернет.

Особливості порушень немайнових прав особи в Інтернеті полягають у тому, що порушення не завжди бувають відомими, порушник іноді видає себе за іншу особу, посилення на неіснуючі, сумнівні джерела інформації. Про порушення можуть дізнатись певні категорії користувачів з відповідними правами тощо.

На основі викладеного вище зазначимо, що з кожним роком стрімко збільшується кількість користувачів глобальної мережі. Однак зростання кількісних показників не завжди призводить до якісних ознак взаємодії осіб в Інтернеті. У цьому контексті треба вказати на випадки порушення особистих немайнових прав осіб під час використання Інтернету. Адже в Інтернет-просторі за кожним «ніком», псевдонімом значиться конкретна особа, яка зацікавлена в захисті своїх немайнових прав. Отже, Інтернет приваблює відносною безкарністю, але інформаційні технології розвиваються і стало можливим знаходження та законне запобігання, покарання винних. Саме тому для запобігання таких порушень в Інтернеті, як хакерські атаки, підміна одержувача інформації (Man-in-the-Middle), поширення комп'ютерних вірусів, перехоплення пакетів даних, добір паролів, технічний флуд тощо, необхідним є користування спеціальним програмним забезпеченням. Воно не дасть можливості доступу ззовні до персональної інформації. До такого програмного забезпечення належать «Антивіруси», «Антивірусні сканери», «Антишпигуни», «Фаєрволи» і подібні їм програми. З огляду на це актуалізується значення законодавчого регулювання відносин, що виникають під час використання мережі Інтернет.

Література: 1. Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика [електронний ресурс] Европейская конвенция о защите прав человека с изменениями от 11 мая 1994 г. – Режим доступа до документа: – <http://www.echr.ru/documents/doc/2440800/2440800-001.htm> 2. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. – К.: Ін Юре, 1996. – 55 с. 3. Цивільний кодекс України: Офіційний текст. – К.: Атіка, 2010. – 368 с. 4. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Бобрик Володимир Іванович. – Х., 2004. – 207 с. 5. Брижко В. М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Брижко Валерій Михайлович. – Ірпінь, 2004. – 222 с. 6. Горбась Д. В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав фізичних осіб: поняття, способи, межі : Дис... канд. наук: 12.00.03 / Горбась Денис Володимирович. – К., 2009. – 203 с. 7. Дмитренко О. А. Право фізичної особи на власні персональні дані в цивільному праві України : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Дмитренко Олена Анатоліївна. – К., 2010. – 210 с. 8. Луспенник Д. Д. Судочинство у справах про захист честі, гідності та ділової репутації : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Луспенник Дмитро Дмитрович. – Х., 2003. – 204 с. 9. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Малюга Людмила Василівна. – К., 2004. – 202 с. 10. Макарова Е. М. Проблемы правового регулирования использования интернета в предпринимательской деятельности : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Макарова Елизавета Михайловна. – М., 2007. – 150 с. 11. Нахратов В. В. Обязательство по оказанию информационных услуг : Дис...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нахратов Виталий Владимирович. – М., 2009. – 215 с. 12. Пазюк А. В. Міжнародно-правовий захист права людини на приватність персоніфікованої інформації : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Пазюк Андрій Валерійович. – К., 2004. – 205 с. 13. Рассолов И.М. Право и Интернет. Теоретические проблемы / И.М. Рассолов. – 2-е изд., доп. – М.: Норма, 2009. – 384 с. 14. Підгородинський В. Поняття честі та гідності особи / В. Підгородинський // Вісник прокуратури. – 2009. – № 10. – С. 88–94 15. Саприкіна І. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України : Дис...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Саприкіна Ірина Валентинівна. – К., 2006. – 271 с. 16. Сарин С. В. Правовые вопросы охраны информации, составляющей коммерческую тайну : автореферат Дис. канд... юрид. наук: 12.00.03 / Сарин Сергей Владимирович. – М., 2007. – 145с. 17. Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції: Дис... канд.юрид. наук: 12.00.03 / Синегубов Олег Васильович. – Х., 2008.–182 с. 18. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с. 19. Совгиря О.В. Конституційне право України: Навч. посібник / О.В. Совгиря, Н.Г. Шукліна. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 632 с. 20. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: Дис... д-ра. юрид. наук: 12.00.03 / Стефанчук Руслан Олексійович. – К., 2007. – 541 с. 21. Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона: Дис... канд.юрид. наук: 12.00.03 / Устименко Наталія Василівна. – Х., 2001. – 204 с. 22. Церковна А. О. Гідність і честь у цивільному праві України: дис...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Церковна Антоніна Олексіївна. – К., 2003. – 194 с.

23. Чорнобай А. М. Правові засоби захисту персональних даних працівника: Автореф. Дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Чорнобай Антоніна Миколаївна. – Одеса, 2006.–21 с. 24. Шахбазян К. С. Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет: Дис... канд. наук: 12.00.11 / Шахбазян Карина Суренівна. – К., 2009. – 221 с. 25. Internet World Stats [електронний ресурс] World Internet Users and Population Stats on March 31, 2011. – Режим доступу до документа: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> 26. Wikileaks [електронний ресурс] Secret US Embassy Cables. – Режим доступу до документа: <http://www.wikileaks.ch/>

УДК 651.928

ПОГЛЯД НА ПРАВОВУ ОСНОВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Роман Луценко

Національний технічний університет України “КПІ”

Анотація: Розглядаються питання, пов’язані з особливостями правового регулювання інформаційного забезпечення законотворчого процесу України. Визначені прогалини в законодавстві та сформульовано пропозиції щодо його вдосконалення.

Summary: Legal regulation of information supply of the legislative process in Ukraine is discussed. The legislative gaps and proposals for its strengthening are defined.

Ключові слова: Інформаційне забезпечення, законотворчий процес, законодавство, інформаційне суспільство.

І Вступ

Розвиток законотворчої діяльності в Україні, починаючи з 1991 р., був спрямований на створення цілісної, узгодженої системи законів, реалізація яких сприятиме подальшому розвитку України як демократичної, правової держави, забезпеченню охорони прав і свобод людини, переходу до нової економічної системи, зміцненню її зовнішньополітичних, економічних, науково-технічних, культурних та гуманітарних зв’язків із зарубіжними країнами.

За показниками кількості прийнятих законів Верховна Рада України вийшла на рівень парламентів розвинутих демократичних держав. Разом з тим, теорія і практика законотворчого процесу висувають численні вимоги щодо його вдосконалення як основного напрямку розвитку сучасної правової системи України.

Покращення процесу підготовки і прийняття законів має стати наслідком інтеграції зусиль законодавчої і виконавчої влади – з одного боку, і суспільства – з іншого. Цього вимагають існуючі факти прийняття недостатньо якісних законодавчих актів, які містять суттєві прогалини та положення, що суперечать одне одному. Часом це викликано невиправданим поспіхом при підготовці і прийнятті законів, надмірною деталізацією, що негативно впливає на їх «стабільність» і на реальне застосування законів на практиці. Суттєвою проблемою залишається корпоратизація законотворчого процесу, пов’язана з прийняттям законодавчих рішень на користь групових, корпоративних інтересів, тоді як закон має виражати загальну волю та загальні інтереси.

На ефективність законотворчого процесу впливає те, що він продовжує розглядатися у відриві від суспільної практики, нагальних інтересів і запитів більшості громадян. Про це свідчить стан українського законодавства, яке ще й досі є невпорядкованим, має неузгоджену внутрішню систему.

Завдання вдосконалення законотворчої діяльності вимагає підняття на якісно новий щабель її наукового, нормативно-правового та організаційного забезпечення, у тому числі за напрямком вдосконалення чинного законодавства, яке регулює інформаційне забезпечення законодавчої процедури. Адже, нормативно-правове врегулювання відносин у вказаній сфері законотворчої діяльності ще не повною мірою відповідає вимогам практики. Значна нормативно-правова база у цій галузі (налічується майже 100 актів різної юридичної сили) складається з розгалуженого масиву нормативно-правових актів, які не здатні справляти цілісний правовий вплив на інформаційне забезпечення законотворчої діяльності.

Проблема правового врегулювання пов’язана з тим, що розвиток інформаційного забезпечення законотворчого процесу відбувається у тісному взаємозв’язку зі світовими тенденціями, які пов’язані з становленням інформаційного суспільства, впровадженням нових інформаційних технологій, що стали істотним компонентом соціальної реальності й можуть розглядатися як фактор, що впливає на всі сфери життєдіяльності людини і суспільства.